

Hacı Çiçek

Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi

Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Adıyaman University, Faculty of Education, Department of Arabic Language Education

Adıyaman/Turkey

hcicek02@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-4735-6349

Makale Bilgileri

Makale Türü: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi: 11.08.2021

Kabul Tarihi: 19.10.2021

Yayın Tarihi: 15.12.2021

Yayın Sezonu: Aralık/December 2021

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism.

Bâhîsetu'l-Bâdiye ve Kadın Hakları Bağlamında 'En-Nisâiyyât' Adlı Eseri*

Öz

Kadın hakları konusu, tarihte en çok konuşulan konular arasında yer almaktadır. Buna dair birçok görüş ileri sürülmüş, tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalar, son iki asırda daha artmıştır. Bütün yerlerde ilgiyle takip edilen bu tartışmalar, Müslüman ülkelerde de taraftar bulmuştur. Müslüman ülkelerden biri de Mısır'dır. Mısır'da birçok kadın olaya ilgi duymuş, yazılar yazmıştır. O kadınlardan birisi de Mısır'ın tanınmış bilginlerinden Hifnî Nâsîf'in (ö.1919) kızı Bâhîsetu'l-Bâdiye'dir (ö.1918). Onun asıl adı Melek Hifnî Nâsîf'tir. O, genç yaşta ölmesine rağmen birçok makale yazmış, konferans vermiştir. Bütün gayretini kadın haklarına yoğunlaştıran Bâhîsetu'l-Bâdiye, olayı İslâmî öğretiler çerçevesinde ele almayı tercih etmiştir. Onun bu metodu, yazı ve konferanslarından anlaşılmaktadır. Kendisi, yazılarını "en-Nisâiyyât" adlı eserinde toplamıştır. "en-Nisâiyyât", birçok kimse tarafından takdirle karşılanmıştır. Bâhîsetu'l-Bâdiye hakkında biyografik bir kitap yazan Mısırlı feminist kadın yazar Mey Ziyâde (ö.1941), Bâhîsetu'l-Bâdiye 'yi sahip olduğu düşünce dünyasına göre tanıtmaya çalışmıştır. Hâlbuki Bâhîsetu'l-Bâdiye, İslâmî öğretileri dışlamamış, daha çok, Doğulu erkeklerin, kadınlara olumlu bakmaları gerektiği üzerinde durmuştur. Bâhîsetu'l-Bâdiye, Avrupa'dan fen bilimlerinin alınmasından yanadır ama Mısır kültürüne aykırı adetlerin alınmasına karşıdır. Onun yazılarını dikkatlice okuyan, bu noktayı kolaylıkla anlayacaktır. Bu çalışmada Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin biyografisi hakkında bilgi verilecek ve "en-Nisâiyyât" eserindeki konular analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bâhîsetu'l-Bâdiye, Nisâiyyât, Kadın, Kadın Hakları, Mısır

* Bu makalede (Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin -Melek Hifnî Nâsîf- 'en-Nisâiyyât', (Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2013) baskısı esas alınmıştır.

The Work Titled 'an-Nisâiyyât' In The Context Of Bahithat Al-Bâdiya And Women's Rights

Abstract

The issue of women's rights is among the most talked about topics in history. Many opinions have been put forward and discussions have been made regarding this. These discussions have increased in the last two ages. These discussions, which are followed with interest in all places, have also found support in Muslim countries. One of the Muslim countries is Egypt. Many women in Egypt were interested in the event and wrote articles. One of those women is Bahithat al-Bâdiya (d.1918), the daughter of Hifni Nâsîf (d.1919), one of the well-known Egyptian scholars. Her real name is Malak Hifnî Nâsîf. Although she died young, she wrote many articles and gave lectures. Bahithat al-Bâdiya, who concentrated all her efforts on women's rights, preferred to handle the event within the framework of Islamic teachings. This method is evident from her writings and lectures. She collected her writings in her work named "an-Nisâiyyât". "an-Nisâiyyât" has been appreciated by many. Egyptian feminist female writer Mayy Ziyâda (d.1941), who wrote a biographical book about Bahithat al-Bâdiya, tried to introduce Bahithat al-Bâdiya according to her world of thought. However, the Bahithat al-Bâdiya did not exclude Islamic teachings, but rather emphasized that Eastern man should look favorably on women. Bahithat al-Bâdiya is in favor of taking natural sciences from Europe, but against the customs that are contrary to Egyptian culture. Those who read her writings carefully will understand this point easily. In this study, information will be given about the biography of Bahithat al-Bâdiya and the subjects in the work "en-Nisâiyyât" will be analyzed.

Keywords: Bahithat al-Bâdiya, Nisaiyyat, Woman, Women's Rights, Egypt

Giriş

Neredeyse her mekân ve zamanda, insan nüfusunun yarısını oluşturan kadınlara dair birçok konuda görüşler ileri sürülmüştür. Kadınların örtünmesi, eğitim-öğretim hakkını kullanması, sosyal etkinliklere katılması vb. konular, bunlardan bir kaçıdır. Öyle ki bazıları gerek semavî gerekse gayr-ı semavî olsun hiçbir ayırım yapmadan, bütün hukuk sistemlerinin kadını ezdiği, horladığı, örtmek suretiyle dört duvar arasına mahkûm ettiğini iddia etmiştir.¹

Takriben son iki asırda kadınlar, "kadın hakları" sorununa seyirci kalmamış, hemcinslerine öncülük yapmaya çalışmış, konuya dair kitaplar kaleme almış, konferanslar vermiş, kongrelere katılmışlardır. Bütün dünyada ilgi gören bu mesele, İslam coğrafyasını oluşturan her toplumda dile getirilmiştir. Onlardan bir tanesi de Mısır'dır. Mısır'da kadın hakları konusundaki çalışmaları ile isimleri öne çıkanlar arasında Hanna Kesbânî (ö.1898), Zeyneb Fevvâz (ö.1914), Bâhîsetu'l-Bâdiye (Melek bint Hifnî Nasîf, ö.1918), Mariana Marrâş (ö.1919), Verde el-Yazîcî (ö.1924), Hudâ

¹ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, (Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2013), 133-135.

Şa'râvî (ö.1947), Nebeviye Musa (ö.1951) ve Sezâ Nabrâvî (ö.1985) gibi kadınları saymak mümkündür.² Özellikle Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât* adlı eseriyle kadınların eğitim ve öğretimleri hususunda yol gösterici bir rol üstlenmiştir. Nevâl Sa'dâvî (ö.2021), hem kalemiyle hem verdiği konferanslarıyla kadın haklarını savunan Bâhîsetulbâdiye'yi daha donanımlı ve ufku geniş bir kişi olarak öne çıkarmıştır.³

Bâhîsetu'l-Bâdiye, her ne kadar kadınların sosyal ve kültürel haklarına dair yazılar yazmış, konferanslar vermişse de onun bu konudaki etkinlikleri, İslam kültüründen kaynaklanan etik değerlerden soyutlanamaz. Onun çağdaşı bazı kadın yazar çizerler, hicap/örtünme konusunda umursamaz davranırken, kendisinin Doğu Medeniyetinin örf, adet, gelenek ve göreneklerine bağlı kaldığı söylenebilir. Nebeviye Musa'yı da bu grupta saymak mümkündür.⁴

Bu çalışmada ilkin Bâhîsetu'l-Bâdiye hakkında özet biyografik bilgiler verilecek, daha sonra eserleri, ondan söz edenler, "en-Nisâiyyât" adlı çalışması, "Hizbu'l-Ummе" merkezinde yaptığı konuşması, eseri hakkında yazılan takrizler analitik bir yaklaşımla ele alınacaktır.

1. Bâhîsetu'l-Bâdiye Kimdir ?

Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin asıl adı, Melek Hifnî Nâsîf'tır. Mısır'ın tanınmış simalarından büyük şair, âlim ve edip Hifnî Nâsîf'in kızıdır. 1886 yılında Kahire'de doğmuştur. Türkçe karşılığı "çöl araştırmacısı" olan Bâhîsetu'l-Bâdiye yazar, şair ve hatip olmasının yanı sıra kadın hakları savunucusudur. Onun ilk hocası, babasıdır. Melek Hifnî Nâsîf, gazetelerdeki makalelerini Bâhîsetu'l-Bâdiye adıyla yayımladığından bu isimle öne çıkmıştır. Bâhîsetu'l-Bâdiye, henüz küçük yaşlarda iken Kur'an'dan bazı sureler ezberlemiştir.⁵ Babası, çocukluğundan beri kızına şiir ve edebiyat öğrettiğine dair söz vermiş ve sözünü kuvveden fiile geçirmiş; Bâhise, henüz on üç yaşında iken şiir yazmaya başlamıştır.⁶

Bâhise, ilköğrenimine evde başlamış, sonra Fransız okulunda, daha sonra ise 1895 yılında kız bölümü açılan Abbas İlkokulunda okumuştur. 1900 yılında on dört yaşında iken ilkokul diplomasını almıştır. Bâhîsetu'l-Bâdiye, öğrenimini kız öğ-

² Muhammed b. Abdurrezzak b. Muhammed Kürd Ali, (Dımaşk: *Hutatu's-Şâm*, Mektebetu Nurfî, 1983), 4/66; Muhammed Ahmed İsmail el-Mukaddem, *Avdetu'l-Hicâb*, (İskenderiye: Dâru'l-Kimme, 2004), 111.

³ Nevâl Sa'dâvî, *Kadâyâ el-Mer'e ve'l-Fikru ve's-Siyâse*, (Kahire: Muessetu Hindâvîli't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2017), 80, 101.

⁴ el-Mukaddem, *Avdetu'l-Hicâb*, 110. Ayrıca bkz. Bülent Korkmaz, Modern Arap Edebiyatında Kadın Yazarların Doğuşu, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*54, 1 (2014), 71-73.

⁵ Ahmed Tammâm, <http://www.syrianstory.com/m.nassiffe.htm> Erişim: 4 Mayıs 2021.

⁶ Muhammed Mustafa Selâm, (Kâhire: *Mavsûatu A'lâmi'l-Fikri'l-İslâmî*, 2004), 1099. Hifnî Nâsîf, kızı Bâhise'ye oldukça önem vermiş, onunla ilgilenmiştir. Çünkü kendisi Hz. Peygamberin hem erkek hem kız çocuklarına verdiği değer bilincinde birisidir. Bu konuya dair geniş bilgi için bkz. Mehmet Yolcu-Ayşe Tokay. Rasullullah'ın Çocuklarla İlişkilerinden Tablolar. II. *Uluslararası Mevlî-i Nebî Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, (Şanlıurfa: Aralık, 2019), 270-283.

retmen okulunda tamamlamıştır. Sonra Abbas İlkokulunun kız bölümünde öğretmenlik yapmıştır. Bâhise, ender bulunan bir zekâya sahipti. Son derece çalışkandı ve ciddiyetiyle bilinirdi.⁷ Babasının dostu Abdülkerim Salmân aracı olmasına rağmen Abdülaziz Fehmi ile evlenmeyi reddetmiş; 1907 yılında Abdüsettâr el-Bâsil⁸ ile evlenmeyi uygun görmüştür. Ne var ki Bâhise, evlendikten sonra Abdüsettâr'ın evli ve bir kız çocuğunun olduğunu öğrenmiştir. Bu, onu çok üzmüş ama kendisi kocasının onurunu kırmak istememiş, durumu açıklamaktan imtina etmiştir.⁹ O, kısa bir sürede kadın haklarını savunanların öncüsü konumuna yükselmiştir. Arap, Türk, Fransız, Alman ve İngiliz gazetelerinde kadın haklarına, erkek çocuklar gibi kızların okumalarına, çok evliliğin zararlarına, Mısırlı erkeklerin yabancı kadınlar ile evlenmelerinin sakıncalarına dair yazılar yazmıştır.¹⁰ Bâhise için, Mısır'da kadın haklarından söz eden ve buna dair makaleler kaleme alan ilk Mısırlı Müslüman kadındır diye söylenebilir. O, Hizbu'l-Ummе'nin yayın organı olan "Ceride" gazetesinin merkezinde birçok konferans vermiştir. Onun yazıları ve konferansları, kendisinin temiz bir ruha, yüce bir ahlaka, fitrî bir zekâya, sağlam bir din anlayışına ve toplumu düzeltmeye sahip olduğunu göstermektedir.¹¹

Oldukça çalışkan ve azimli olan Bâhisetu'l-Bâdiye, İngilizce ve Fransızca öğrenmiş hem öğretmenlik yapmış hem kadın hakları konusunda günlük gazetelere yazılar yazmıştır. O, makalelerini "el-Ceride" adlı gazetede yayımlamış, sonra onları

⁷ Edhem Âl Cundî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn*, (Dimaşk: Matbaatu İttihâd, 1958), 2/531.

⁸ Abdüsettâr el-Bâsil, Feyyûm kentinde "er-Rimâh" kabilesinin başkanıydı. Birçok yabancı dil bilen kimseydi. Yiğitlik, mertlik ve cömertliğiyle öne çıkmıştı. Mısır'ın en zenginlerindendi. Melek Hifnî, Abdüsettâr ile evlendikten sonra Bâhisetu'l-Bâdiye lakabını kullanmıştır. Abdüsettâr, amcaızıyla evliliğini Bâhise'den gizlemiştir. Bu evlilik, evinde karabulutların oluşmasına, hayatının kararmasına neden olmuş, ondan kurtulma adına bir çıkış yolu bulamamış; gazetelere yazılar yazmak, dernek ve lokallerde seminerler konferanslar vermek ve sosyal etkinliklerde bulunmak suretiyle bu olumsuz durumdan kurtulmaya çalışmıştır. Bkz. Tammâm, <http://www.syrianstory.com/m.nassiffe.htm> Erişim: 4 Mayıs 2021.

⁹ Ahmed Tammâm, Bahise'nin Abdüsettâr el-Bâsil ile evlenmesinden ötürü pek mutlu olmadığını belirtirken, Edhem Âl Cundî ise evliliklerinin mutlu bir atmosferde devam ettiğini; içinde yaşadığı evin, baba evinden daha görkemli olduğunu; Bâhise'nin kocasından son derece iltifat gördüğünü, Abdüsettâr el-Bâsil'in Bahise'ye kadın hakları konusunda etkinliklerde bulunma noktasında yardım ettiğini belirtmiştir. Bkz. Edhem Âl Cundî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn*, (Dimaşk: Matbaatu İttihâd, 1958), 2/532. Evlilik sürecinde hangi durum ve atmosferde olursa olsun kadına el kaldırılmaması da kadınların temel hakları arasında algılanmalıdır. Bu konuda bkz. Osman Kaya. Nisa Suresi 34. Ayet Bağlamında Kur'an ve Sünnete Göre Kadın Erkek Eşitliği ve Kadınların Dövülmesi Meselesi. *Route Educational and Social Science Journal*, (2017), cilt: IV, sayı: 6, 324-346.

¹⁰ Arthur Goldschmidt, *Kamusu Teracimi Mısri'l-Hadise (Biographical Dictionary of Modern Egypt)*, çev. Abdülvehhab Bekr, (Kâhire: el-Meclisu'l-A'la li's-Sekâfe, 2003), 718. ayrıca bkz. Ali Şakir Ergin, "Bahisetu'l-Badiye", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), 4/488.

¹¹ Muhammed Mustafa Selâm, *Mavsûatu A'lâmi'l-Fikri'l-İslâmî*, 1099.

“en-Nisâiyyât” ismiyle bir araya toplamıştır. Söz konusu makaleler, iki cilt oluşturmuş; birinci cilt basılmış ama ikinci cilt yazma olarak kalmıştır.¹²

Bâhîsetu'l-Bâdiye, Mısır'da genel anlamda kadının özgürlüğünü seslendiren ilk Mısırlı kadındır denilebilir. Ölünceye değin bu konuda duyarlı davranmıştır. O, kendi evini bir dernek formatında Doğulu ve Batılı birçok kadına açmıştır.¹³

Kadınları eğitmek, onlara sosyal ve ekonomik konularda birtakım bilgiler vermek için gazetelere yazdığı makalelerin yanı sıra “İttihâdu'n-Nisâ et-Tehzîbî” adlı bir dernek kurmuştur. Trablusgarp felaketzedeleri için bağış toplamıştır. 1. Dünya savaşı münasebetiyle evinde hemşire yetiştirmek üzere bir okul kurmuştur.¹⁴ Mısır havzasında mahkeme tarafından kadınların da erkekler gibi okuma yazma hakkına sahip olduğu yönünde karar çıkmasında Bâhîsetulbâdiye'nin büyük bir rolü olmuştur.¹⁵

Tutulduğu İspanyol hummasından kurtulamayarak¹⁶ 1918 yılında Kahire'de ölmüş, İmam Şafii bölgesindeki aile mezarlığına gömülmüştür.¹⁷

2. Eserleri:

2.1. en-Nisâiyyât: Bâhîsetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât adlı eseriyle öne çıkmıştır. Onun bu çalışması, “*el-Ceride*” adlı günlük gazetede yazdığı makalelerden oluşan bir kitaptır. Söz konusu yazılarda daha çok, kadınların örtünmesi, kız çocuklarının eğitimi, birden fazla evlilikle ilgili konuları işlemiştir. Çalışmamızın ana konusunu içeren bu eserden detaylıca söz edilecektir.¹⁸

2.2. Hukûku'n-Nisâ: Bâhîsetu'l-Bâdiye, “Kadın Hakları” anlamına gelen bu eserinde, doğal olarak bütün yönleriyle kadınların haklarından söz etmektedir. Eserde kadınların bilinçlendirilmesini, sosyal hayatlarında hayat standartlarının yükseltilmesini vurgulamaktadır. Bâhise gerek gazetelerde gerekse eserlerinde kadın haklarından söz ederken, söz ve düşüncelerinin İslâm öğretileriyle çelişmemesine de dikkat etmede duyarlı davranmıştır.¹⁹

¹² Tammâm, <http://www.syrianstory.com/m.nassiffe.htm> Erişim: 4 Mayıs 2021.

¹³ Goldschmidt, *Kamusu Teracimi Mısri'l-Hadise*, 718.

¹⁴ Ergin, “Bahîsetu'l-Badiye”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), 4/488.

¹⁵ Ahmed Enver Seyyid Ahmed el-Cundî, *Tarihu'l-Gazv ve'l-Fikrî ve't-Ta'rib Hilâl Merhale mâ Beyne'l-Harbeyn el-Alemeteyn*, (Kâhire: Dâru'l-İ'tisâm, ts.), 74.

¹⁶ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*, (Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2017), 13.

¹⁷ Bkz. Ergin, “Bahîsetu'l-Badiye”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), 4/488.

¹⁸ Aişe İsmet Teymur'un da neredeyse aynı konulara parmak basan *Lâ Tasluhu'l-Âilât İllâ bi-Terbiyyeti'l-Benât* adlı bir eseri vardır. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Ali Yekta Saraç, *Türk Edebiyatının Mısır'da Unuttuğu Bir Şair: Aişe İsmet Teymur*, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 0/1 (Ocak 2014): 131-140.

¹⁹ Dua Celâl, Melek Hifnî Nâsif “Bâhîsetu'l-Bâdiye”, *el-Ahrâm Gazetesi*, 16 Mart 2021, sayı: 49043.

3. Bâhîsetu'l-Bâdiye'den Söz Edenlerden Bazıları

3.1. Mey Ziyâde

Mârûnî asıllı Mey Ziyâde (ö.1941)²⁰, Bâhîsetu'l-Bâdiye hakkında biyografik bir eser kaleme almıştır. Mey, adı geçen on üç bölümlük eserinde Bâhîsetu'l-Bâdiye'den etraflıca söz etmiştir. Mey, birinci bölümde Bâhîse ile nasıl tanıştığını²¹; ikinci bölümde kadının konumuna²² değinmiş; üçüncü bölümde ise bir Müslüman kadın olarak Bâhîse'den söz etmiştir.²³

Dördüncü bölümde Mısırlı kadının durumunu ele almıştır.²⁴ Orada Mısırlı kadının karakterini, mizacını, algısını, eşine karşı tutum ve davranışını vurgulamıştır. Mey Ziyâde, eserinin beşinci bölümünde Bâhîse'nin yazarlığını ele almıştır. Bâhîse'den söz eden, onu takdir ve tebci eden Ahmet Lütfi Seyyid Bey, Şeyh Abdülkerim Salman, Ahmet Zeki Paşa (ö.1934) ve Hafız İbrahim Bey gibi bazı yazarların yorumlarını kaydetmiştir.²⁵ Altıncı bölümde Bâhîse'nin tenkitçilik tarafını²⁶; yedinci bölümde ıslahatçılığını²⁷; sekizinci²⁸ ve dokuzuncu bölümlerde²⁹ Kâsım Emin (ö.1908) ile Bâhîse arasında bir mukayese yapmıştır. Onuncu bölümde ise “*İki Kadın Yazar Arasında*” başlığı altında Bâhîse ile mektuplaşmalarına, yazışmalarına yer vermiştir.³⁰ On birinci bölümde Bâhîse'nin mersiyelerinden³¹; on ikinci bölümde Bâhîse'nin gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde çevresinde bıraktığı tesirlerden³²; on üçüncü bölümde ise Bâhîse için düzenlenen anma toplantısı vesilesiyle kendisinin yaptığı anma konuşmasını konu edinmiştir.³³

²⁰ Asıl adı Mârî bint İlyâs Ziyâde olan Mey Ziyâde, 1886 yılında Filistin'de Nâsıra'da doğdu. Babası Lübnanlı bir Mârûnî İlyâs Ziyâde, “Mahrûme” gazetesinin sahibidir. Annesi Filistinli bir ortodokstur. Mey, Fransız okullarında okudu. Dolayısıyla Fransız yazarları okudu, onlardan etkilendi. Sonra ailesiyle Kahire'ye göçtü. Kahire üniversitesinde felsefe ve arap edebiyatını okudu. Arapçadan başka Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Almanca ve İspanyolcayı öğrendi. Kahire'de Fransızca dersler verdi. Çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazdı. İlk eserini İsis Copia takma adıyla yayımladı. 1941'de Kahire'de öldü. Eserleri arasında *el-Musavat*, *Sahâif an Eshâs*, *Sevânihu Fetât*, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*, *Zulumât ve Eşi'a*, *Resâilü Mey ve Aişe Teymûr'u* sayabiliriz. Telif eserleri dışında çevirileri de vardır. Bkz. Edhem Âl Cundî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fem*, 2/534-535; Erol Ayyıldız, “Mey Ziyâde”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2004), 29/498-499.

²¹ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,15.

²² Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,21.

²³ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,33-41.

²⁴ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,43-51.

²⁵ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,51-59.

²⁶ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,61-71.

²⁷ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,72-84.

²⁸ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,85-98.

²⁹ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,99-110.

³⁰ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,111-124.

³¹ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,125-128.

³² Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,129-130.

³³ Mey Ziyâde, *Bâhîsetu'l-Bâdiye*,131-134.

Yukarıda geçen iki hanımın yanı sıra Bâhîsetu'l-Bâdiye hakkında takdirlerini ifade eden ve bunu bazı notlarla belgelendiren Abdülkerim Salmân³⁴, İsmail Sabri Paşa³⁵, Abdülaziz Çâvîş (ö.1929)³⁶, Ahmed Zekî³⁷, Hüseyin Vâlî³⁸ ve Dr. Şiblî Şumeylî³⁹ eklememiz gerekir. Bu zevat hakkında "Takrizler" bölümünde genişçe bilgiler vermeye çalışacağız.

3.2. Nebeviye Musa

Nebeviye Musa (ö.1951)⁴⁰, *Divan*'ında Bâhîsetu'l-Bâdiye'ye yer vermiş, ondan övgüyle söz etmiştir. Bâhîse'nin, Nebeviye Musa'nın nezdinde önemli bir yeri vardır. Bâhîse, 1903'te öğretmenlik diplomasını aldığı anda Nebeviye Musa, bu önemli güne dair bir şiir yazdığı gibi⁴¹ onun ölümü üzerine de mersiye yazmıştır. Mersiye'nin bir bölümü şu şekildedir:

*"Ey günlerin hışmına uğrayan güzel kadın!
 Senin yokluğunda, saygınlık ummak mümkün mü?
 Ey kalemine hürmet edilen bilge kadın!
 Yıllar geçtikçe heybetin nasıl kaybolur?
 Ey kocası ve arkadaşlarınca takdir edilen hayırlı eş!
 Yıllar geçtikçe nasıl kıymetten düşer, gidersin (mümkün mü)?
 Ey ev kadınlarının en akıllısı, en hayırlısı!
 Özde mükemmel olana kim mükemmelliği verebilir?
 Sen, bütün ilim sahiplerinin hürmet ettiği,
 Mısır'ımızın en değerli kadın bilginiydin."⁴²*

³⁴ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, (Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2013), 111-118.

³⁵ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 118-119.

³⁶ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 121-123.

³⁷ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 123.

³⁸ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 123-133.

³⁹ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 133-138.

⁴⁰ Döneminin kadın eğitimcilerinden Nebeviye Mûsâ, 1886'da Mısır'da (Zagâzîg) dünyaya gelmiştir. Mısır ordusunda subay olan babası Musa Muhammed Bedeviye, kızının doğumundan iki ay önce Sudan'a gitmiştir. Ağabeyi Muhammed, kız kardeşine ev ortamında İngilizce derslerini vermiştir. Nebeviye Mûsâ, Mısır'da, hem lise diplomasını alan ilk kız öğrenci, hem ilkökul müfettişliği payesini elde eden ilk kadın öğretmendir. Eğitim bakanlığında müfettişliğe kadar yükselmiştir. İskenderiye ve Kahire'de "*Benâtu'l-Eşraf*" adıyla kız okullarını açarak kızların eğitimiyle ilgilenmeye devam etmiştir. "*el-Mer'atu ve'l-Amel*" adlı bir kitap kaleme almıştır. "*el-Fetât*" adıyla haftalık bir dergi çıkarmıştır. Nebeviye Mûsâ, hayatı boyunca aktif geçirmiş gerek ulusal gerekse uluslararası kongre ve toplantılarda etkin rol oynamıştır. Nebeviye Mûsâ, 1951 yılında İskenderiye'de vefat etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Abdulaziz Şeref, *Fennu'l-Mekâl es-Sahaftî fi Edebi Tâhâ Huseyin*, el-Hey'etu'l-Mısrıyye el-Amme li'l-Kuttâb, Kâhire ts. S. 65; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Mu'ellifin*, Beyrût: Mektebetu'l-Musennâ, ts.), 8/75; Muhammed Ahmed İsmail el-Mukaddem, *Avdetu'l-Hicâb*, (İskenderiye: Dâru'l-Kimme, 2004), 111.

⁴¹ Nebeviye Musa, *Divân*, (Kâhire: Matbaatu Mecelle, 1938), 84.

⁴² Nebeviye Musa, *Divân*, 60.

Nebeviye Musa'nın Bâhise'den sitayişle söz etmesi, Bâhise'nin Mısır toplumunda özellikle hemcinsleri kadınlar üzerinde bıraktığı tesirin durumuna ışık tutmaktadır.

3.3. Nil Şairi Hâfız İbrâhim

Ahmed Şevkî (ö.1932) gibi Nil Şairi olarak bilinen Hâfız İbrâhim'in (ö.1932)⁴³ Bâhisetü'l-Bâdiye hakkında kaleme aldığı ve elli bir (51) beyitten oluşan mersiye, 1918 yılında yayınlanmıştır.⁴⁴ Şair'in beyitlerindeki vurgular aşağıdaki şekilde özetlenebilir: "Sen, akıllı bir kimsesin. Çiçeklerin süslediği bir bahçe misali bir hikâyenin olduğunu biliyor, görüyorum. Baban Hifnî Nâsîf birçok insan yetiştirdi, sen de genç kızları yetiştirmek için onun yolunu takip ettin. Eviniz, erkek ve kadınlara bir sığınaktır. Çölde ve kentte yaşayan ideal bir eş idin. İlminde Batılı, ahlakında ise Doğulusun."⁴⁵

Kasidesinin başında doğrudan Bâhise'ye hitap eden şair, daha sonra ikinci tekil şahıslara hitap ederek kasidesine şöyle devam etmiştir: "Babası onunla gurur duydu. O da babasıyla gurur duydu. Onun göğsü, inciler ile değil, ilimle süslendi. Onun fikirlerine bir bak, gazetedeki makalelerini oku! Onu henüz gençliğinde alıp götürün ölümün günahı affedilemez. Keşke yaşasaydı da mezar onu saklamasaydı! Bâhise, kadınlarımıza ideal bir örnek bir hazineydi. Melek öldü, artık kadınları zardan uzak tutacak biri yok artık."⁴⁶

Hâfız İbrâhim, kasidesini şöyle sürdürmüştür: "Keşke o hüznün günü, senin günün olmasaydı. Arkadaşlarını mahzun bırakıp gittin. Sabah, akşam ve seherde sana ağlıyorlar şimdi. Nahivci babanı terk edip gittin. Zeyd, gitti mi burada mı kaldı, bilmiyor artık."⁴⁷ Baban, rüzgârın sarstığı bir dal misali eğilip kırıldı. Ben, ileri yaşımda ne erkek ne kız çocuğumu yitirdim. Babanı gördüğümde yüreği parçalanmıştı.

⁴³ Asıl adı Muhammed Hâfız b. İbrahim Fehmî'dir. 1871 yılında Mısır'da doğmuştur. Annesi Türk asıllıdır. Kahire'de çeşitli okullarda okuduktan sonra Tanta'da Ahmedî Camii'nde okumaya devam etti. Güçlü bir hafızaya sahip olduğundan klasik ve modern edebiyatla ilgili meseleleri kolay şekilde tahlil ve analiz ediyordu. Bir süre avukatlık yaptı. Askeriyede görev aldı. Bir ara Sudan'a gönderildi. Sudan'dan döndükten sonra Kahire'de *el-Ehrâm*'da yazmak istedi, buna imkân bulamadı. Muhammed ile çalışıp fikirlerini halka ulaştırmaya başladı. Şiir alanında kendini geliştirdi, meşhur olup Nil Şairi diye nitelendirildi. Hâfız İbrahim'in *el-Lugatu'l-Arabiyye* adlı kasidesi oldukça meşhurdur. Eserleri arasında *Divânu Hâfız*, *Leyâlî Satîh*, *Ömeriyyâtü Hâfız*, *el-Bu'esa*, *el-Mûcez fi'l-İktisâdî's-Siyâsî* ve *Kuteyyibun fi Terbiyyeti'l-Evveliyeye*'yi saymak mümkündür. 1932'de vefat etmiştir.

⁴⁴ Mersiye konusuna dair geniş bilgi için bkz. Abdulhadi Timurtaş, Bir Şehir Mersiyesi Örneği: Ebu'l-Bekâ er-Rundî'nin Endülüs Mersiyesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, cilt: VIII, sayı: 36, 217-229.

⁴⁵ Hâfız İbrahim, *Divânu Hâfız*, (Beirut: Dâru'l-'Avde, ts.) 193.

⁴⁶ Hâfız İbrahim, *Divânu Hâfız*, 195.

⁴⁷ Malum olduğu üzere Bâhise'nin babası, birçok konuda olduğu gibi nahiv alanında da önemli bir yere sahiptir. Şair, burada nahivde misal olarak zikredilen "Zeyd" ismine telmihte bulunmuştur. Nahiv ilmiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Bkz. Ayşe Tokay, *Nahvin Doğuşu* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 48.

Ona gelen ziyaretçilerin yüreği de parelenmişti. Baban, bir o tarafa bir bu tarafa salanıp duruyordu. Ben, annen ve babanın dayanılması güç acısını anladım. Kocanı da çölde afallayarak yürüyenin durumunda gördüm. Ey Melek'in babası, sabret, çünkü sabredenin amelleri kalıcıdır! Tasada ve sevinçte metin ol, kendine hâkim ol! Ey anne ve babasının Meleği! Baban, senden sonra rahat edemez! Onun için Allah'tan esenlik dile! Zira Allah, babana senden daha fazla merhamet edendir! Kabrin seni mesut etsin, bil ki kalıcı yer de orasıdır!"⁴⁸

Yukarıda geçen iki hanım ile Hâfız İbrâhim'in yanı sıra Bâhîsetu'l-Bâdiye hakkında takdirlerini ifade eden ve bunu bazı notlarla belgelendiren Abdülkerim Salmân⁴⁹, İsmail Sabri Paşa⁵⁰, Abdülaziz Çâvîş (ö.1929)⁵¹, Ahmed Zekî⁵², Hüseyin Vâlî⁵³ ve Dr. Şıblî Şumeyl'i⁵⁴ eklememiz gerekir.

4. Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin "en-Nisâiyyât" Adlı Eseri

Bâhîsetulbâdiye'nin bu eseri, yirmi dört makale, iki hitabe ve bir kasideden ibarettir.⁵⁵ Bâhîsetu'l-Bâdiye, takdim önce besmele ile başladığı eserine Allah'a hamd, Hz. Peygambere salatu selam ederek devam etmiştir. Bâhise, yazdığı makalelerini bir araya getirip yayımlamak istediğini, onlardan Mısırlı genç kız ve kadınlarının yararlanmasını umduğunu; yazılarında kimsenin farkında olmadığı şeyleri gündeme getirdiği iddiasında olmadığını belirtmiştir. Kendisinin, sadece gördüklerini, şahsını etkileyen faktörleri ve tecrübelerini bir dizi şeklinde kaleme aldığını vurgulamıştır. Yazar, daha sonra Allah'tan, kendisini dosdoğru yola iletmesini niyaz etmiştir.⁵⁶

5. Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin "en-Nisâiyyât" Adlı Eserini Oluşturan Konular

5.1. Bazı Konulara Dair Görüşleri

Bâhîsetu'l-Bâdiye, "el-Ceride" Gazetesi Müdürü'nün 383.sayıda "Kız ve Erkek Çocuklarımız" başlığı altında yazdıklarına verdiği cevapta özetle şöyle demiştir:

"Sizler, günümüzde eskiye nazaran çok evlilik azalmasına rağmen kadınların bu konuda şikâyet etmelerini makalenizde garipsiyorsunuz. Orada gerçek ve isabetli sözler söylemişsiniz ama giyim kuşamda kumalar arasında adaletin gerçekleşmesi durumunda kadının bu evliliğe rıza göstermesine hayret etmişsiniz."

⁴⁸ Hâfız İbrahim, *Divânü Hâfız*, 196.

⁴⁹ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 111-118.

⁵⁰ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 118-119.

⁵¹ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 121-123.

⁵² Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 123.

⁵³ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 123-133.

⁵⁴ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 133-138.

⁵⁵ Tammâm, <http://www.syrianstory.com/m.nassiffe.htm> Erişim: 4 Mayıs 2021.

⁵⁶ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 7.

Bâhîsetu'l-Bâdiye, makalesinin bu girişinden sonra tarihi süreç içinde genel anlamda kadının çektiği sıkıntıları söz konusu etmiş, birçok zaman ve mekânda erkeğin eşine dürüst davranmadığını, yeri geldiğinde ise “erkeğin özgür olduğu” cümlesinin sarf edildiğini söylemiştir. Daha sonra evliliğin ancak eşlerin birbirine sevgi, uyum ve bağlılığı neticesinde devam edeceğini; bu alanda birçok Mısırlı zengin Avrupalı tarzda metres hayatı yaşadığını vurgulamıştır. Buna karşılık kadının, sürekli özveri sahibi ve eşine bağlı olduğunu söyledikten sonra okurlarıyla şu hatırasını paylaşmıştır: Günden güne şık giyinmekten uzaklaşan genç bir kadının durumu sorulduğunda aldığı cevap: “O genç kadının kocası, yaşı ilerlemiş bir kimsedir. Kadın, kocasının gözünde çok genç görünmek istemediğini; aralarındaki yaş farkının daha çok göze batmaması için şık giyinmedi” şeklinde olmuştur.⁵⁷

Bâhîsetu'l-Bâdiye, makalesini aşağıdaki uyarılar ile bitirmiştir: “Erkekler, bu konuda dikkatli, uyanık olmalıdır! Kadınlarının ırz ve namusu konusunda Allah'tan korksunlar! Bilsinler ki açık ve gizli bütün durumlarda onlardan istenen, takvadır. Gizli açık her şeyi bilen de Allah'tır. Vakit geçmeden tedbir alın! Şayet evlerinizdeki düzenin bozulmasını ve eşlerinizle aranızda güvenin yok olmasını istiyorsanız, bozgunculuk yapmaya devam ediniz! İddia ettiğiniz gibi vatanınızı seviyor ve aile hayatınızın devamını istiyorsanız hem kendinizin hem eşlerinizin durumunu düzeltiniz! Bahçelerinizin güllerini kanatıcı dikenlerden temizleyiniz! Erkek ve kız çocuklarınıza güzel davranışlar gösteriniz ki sizin için hesap gününde sevap kazandırsın! İşlerin sonu Allah'a varır.”⁵⁸

Bâhîsetu'l-Bâdiye, Abdülhamid Efendi Hamdî'nin örtünmeye dair sözlerini kimi yerde takdir, kimi yerde tenkit etmiştir. Onun, kadının ilerlemesi, tabii haklarına kavuşması yönünde yazdıklarını takdir etmiş ama örtünmeye dair sözlerine ise bazı yorumlar getirmiştir. Örtünme konusunu ne dinî ne iktisadî ne edebî açıdan tenkit etmeyeceğini söylemiştir. Bâhise, örtünme konusunda dinin kadınları zora soktuğu inancında olmadığını bildirmiştir. Bâhise, aile hayatıyla özellikle Mısır aile örf ve âdetiyle ilgili birçok sosyal, kültürel ve psikolojik bilgiler verdikten sonra Abdülhamid Efendi'ye şöyle seslenmiştir:

“Allah aşkına Sayın Yazar! Bizden birisi yolda yürüdüğünde, hala arsız ve yüzünüzün ifadelerine, kem bakışlarına muhatap oluyorken siz, açılmamızı nasıl beklersiniz?”⁵⁹

Bâhise, makalesinin sonunu şöyle getirmiştir: “Özet olarak derim ki: Bizim ve erkeklerimizin ahlakı güzel olursa, doğrusu örtüsüz dışarı çıkmamızın bir zararı

⁵⁷ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 14-15.

⁵⁸ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 16.

⁵⁹ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 18.

yoktur. Bunun da imkânsız olduğunu sanıyorum. Kanaatime göre zaman, hicabı ortadan kaldırma zamanı değildir. Kadınlarımızı hakiki ve doğru şekilde eğitmemiz gerekir. Giyim kuşamımızın Doğu'nun ruhuyla uyumlu olması lazımdır.”⁶⁰

Bâhîsetu'l-Bâdiye, “Günahımız Nedir?” başlığı ile yazar el-Hânîkâh'ın, Türk ve Mısır gençleri arasında evlilikte bağ kurma ve karşılıklı değişimine dair dediklerine bir cevap yazmıştır. el-Hânîkâh, yazısında Türkiye ile Mısır'ın karşılıklı erkek ve kızların değişimini önermiştir. Birçok insan farklı boyutlarda söz konusu yazıya yorumlar yapmıştır. Bâhîsetulbâdiye ise bunun sakıncalı bir öneri olduğunu, önerinin gerçekleşmesi halinde Türklerin baskın çıkacağını, Mısır evlerinin Türk ve Çerkez kadınlar ile dolacağını, bunun onlara kültürel bir üstünlük getireceğini; annelerin, çocuklarına sütlerini verdiği gibi kendi kültürlerini örf ve adetlerini de vereceğini belirtmiştir. Annenin yetiştirdiği çocuğun, anneye ve onun milletine meyledeceğini; Fransız annenin çocuğu Fransa'yı seveceğini, siyahî annenin çocuğu Sudan'ın verimli toprağını düşüneceğini, Arap çocuğun kendi milletiyle övüneceğini; Mağribli çocuğun ise anavatanını hatırlayıp duracağını vurgulamıştır. Yabancılar ile akrabalık kurduğumuzda vatanımızı kaybederiz. Kan, kanı çeker. Şayet Mısırlı erkek ile kadın -farklı mezhep ve meşreplere sahip olsa bile- aynı eğitime sahip olursa bu, ailenin daha güçlü olmasını sağlar. Ama yazar el-Hânîkâh, kendisine Mısırlı olmayan bir eş seçmek istiyorsa, kendi bileceği bir şeydir. Ama o, kendi kızını, kız kardeşini, amcakızlarını ve yakın akraba kızlarını bir düşünsün!”⁶¹

Bâhîsetu'l-Bâdiye, evliliğin ancak karşılıklı sevgi ve saygı ile yürüyeceğini belirtmiştir. Evlilik öncesi babaların, damat adaylarına kızını görme, onunla konuşma ve onu birçok yönden tanıma fırsatı vermesi gerektiğini belirtmiştir. Zira aynı babalar, alışveriş için o dükkân senin bu dükkân benim dolaşan ve fotoğrafçıda göğsü açık şekilde fotoğraf çeken kızına gösterdiği toleransı, kendisinden izin isteyen damat adayına göstermemektedir. Bu çelişkiyi vurgulayan Bâhise, çarenin, erkeğin kadına saygı göstermekten geçtiğini söylemiştir. Bunun toplumsal düzeyde olması gerektiğini de eklemiştir. Kendisi “Kadına saygı gösterilsin derken, erkeklerin biz kadınlara secde etmesini kast etmiyorum. Yolda izdiham varsa bize yol vermelerini, onları insan gördüğümüz gibi onların da bizi insan görmelerini istiyoruz. Bize kulağımızı kapatacağımız sözleri söylemeyi bırakınlar.”⁶²

Bâhise, makalesinin sonunda evlilik kurumunu perişan eden bazı nedenleri maddeler halinde sıralamıştır:

1-Eşlerin birbirini tanımaması.

2-Farklı mizaçlı, birinin okumuş diğerinin cahil, birinin zengin diğerinin yoksul veya ayrı dinlere sahip olması.

⁶⁰ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 20.

⁶¹ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 20-21.

⁶² Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 28.

3-Eşlerin, ahlakî erdemleri dikkate almaksızın zenginliği tercih etmesi.

4-Evliliğin zoraki olması.

5-Evlilik ve boşama hükümlerini İslam'ın öğretileri dışında yorumlama hastalığı.⁶³

Bâhîsetu'l-Bâdiye “Çok Evlilik Ya da Kumalar” başlığı altında “Bu, ne korkunç bir sözcüktür! Onu yazmak için parmaklarım donup kalıyor. Kadınların en azılı düşmanı ve şeytanı bu sözcüktür. Kim bilir şu ana kadar kaç kalbi kırmış, kaç kişinin aklını başından almış, kaç aileyi yıkmıştır?”⁶⁴

Bâhîse, kızların evlilik yaşı hakkında ise şunları paylaşmıştır: “Bilimsel raporlara göre Mısır'ın sıcak ikliminden dolayı kızlarımız on iki on üç yaşlarında ergenliğe ulaşmaktadır.” Kendisi evliliğin görüldüğü gibi pek kolay olmadığını; kadının, çevresini ve müstakbel kocasını henüz tanımadan evliliğe adım atmanın zor olduğunu belirttikten sonra on altı yaşın altında hiçbir kızın evlenmemesi gerektiğini söylemiştir.⁶⁵

Bu arada “Şayet Bâhîse günümüze yetişseydi evlilik yaşının daha yukarılara çekilmesi gerektiğine inanacaktı” diye düşünüyoruz.

Bâhîse, “Kadınların İlkeleri” başlığında, kadınların duyarlı olduğu noktaları “Kocaya güvensizlik ve kör kıskançlık, kocanın akraba çevresinin öfkesi veya bençilliği, yarışmalar ve israf, kocanın çabuk öfkelenmesi ve boşama ile tehdit etmesi” şeklinde sıralamıştır.⁶⁶

“Erkeklerin Kötü Yanları” konusunda tamah, zulüm ve kadını hor görme gibi alt başlıklarda bilgi vermiştir.⁶⁷ Ayrıca görüşlere saygı gösterilmesi, erkeğin ailedeki olumlu etkisinin kaybolma nedenleri, eşlerin sorumluluk ve yükümlülükleri, kent ve köy hayatı arasındaki benzerlik ve farklılıkları, kadınların süslenmesi, içki ve tütünün kadının güzelliğini yok ettiği ve sporun güzelliğe neden olduğu gibi konulara ilişkin yorumlarda bulunduğu görülmektedir.⁶⁸

5.2. Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin Hizbu'l-Umme Merkezinde Yaptığı Konuşma

Bâhîsetu'l-Bâdiye, Hizbu'l-Umme merkezinde birçok kadına hitap ettiği konuşmasında özetle şunları söylemiştir:

“Hissiyatınıza sahip bir şair kardeşiniz olarak sizi selamlıyorum. Sizin acınız benim acımdır. Biz, buraya tanışmak, güzel süslü elbiseleri teşhir etmek için değil, kendimizle ilgili ciddi meseleleri konuşmak için geldik. Benim görüşlerimi paylaşmayan veya bu konuda benimle tartışmak isteyen olursa çekinmesin, konuşma-

⁶³ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 29.

⁶⁴ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 29.

⁶⁵ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 35.

⁶⁶ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 45-48.

⁶⁷ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 48-54.

⁶⁸ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 55-76.

mın sonunda gelip bana görüşlerini alenen söylesin. Biliniz ki Allah, erkek ve kadınları birbirine buğz ve nefret etsinler diye yaratmamıştır. Biri, diğeriyle mutlu olsun, kaynaşsın, rahatlasın; uyum içinde kaldıkları sürece hayatîyetlerini sürdürsün diye onları yaratmıştır.⁶⁹

Bazı erkekler, bizim ev işleri için yaratıldığımızı, kendilerinin ise dışarıda maişet ve nafaka kazanmak için yaratıldıklarını iddia ediyorlar. Bunun, Allah'tan gelen bir emir olduğunu kim söyleyebilir? Herkesin yaptığı, kendi konumu ve statüsüyle doğru orantılıdır. Evet, birçok buluş ve keşfi erkekler yapmıştır, bu doğru! Ama ben de Kristof Kolomb'un (ö.1506) gemisine binmiş olsaydım, şu anda ben de Amerika'yı keşfedenlerden sayılırdım. Yani kadınlara imkân tanındığında bir kısmının erkeklerden daha becerikli, zeki ve üstün olabileceğini söylemek istiyorum. Mesela cesaret ve ata biniciliğiyle meşhur olan Havle bint. el-Ezver el-Kindî'yi (ö.13/634) örnek verebilirim. Hz. Ömer'in, Havle'nin Rumlara esir düşen kardeşini kurtarmak için nasıl savaştığına hayran olduğu bilinmektedir.⁷⁰

Bâhise, uzun konuşmasında tarihte kadının maruz kaldığı haksızlıkları, kadının Mısır'daki sosyal statüsünü, evdeki özverisini, dışarıda sosyal etkinliklere katılmasını, örtünün oksijenin teneffüsüne engel olmamasını, bazı babaların kızlarına Batı tipi dansları öğretmesinin yanlış olduğunu, kimi kızların tiyatro gösterilerinde seyircilerin önünde göğüs dekoltesiyle çıkmasının İslam Dininin temel esaslarına aykırı düştüğünü, erkeklerin Mısırlı kadınları ihmal edip Avrupalı kadınlarla evlendiğini, dolayısıyla yabancı kadının, Mısırlı kadına karşı büyüklendiğini, bunun da beraberinde kaos getirdiğini ifade etmiştir.

Bâhise, konuşmasının özeti olan aşağıdaki maddeleri yasalastıracağını söylemiştir:

1-Kızlara, Kur'an ve sahih sünnet öğretilmelidir.

2-Kızlara ilkokul ve lise eğitimi verilmeli, toplumun her kesiminde ilkokul zorunlu olmalıdır.

⁶⁹ Bahise, burada A'râf, 7/189, Rûm, 30/21 surelerindeki bazı ayetlere göndermede bulunmuştur.

⁷⁰ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 77-81. Havle, Şair ve cengâver sahâbi Ebu'l-Ezver Dirâr b. Mâlik b. Esv el-Esedî'nin kız kardeşidir. Havle de erkek kardeşi gibi cesur, cengâver, şair ve oldukça fasih konuşan bir kişidir. Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde Şam ve Mısır gibi ülkelerin fethinde bulunmuş, büyük kahramanlıklar göstermiştir. Savaşlarda birçok asker öldürmüştür. Ata son derece hâkimiyeti nedeniyle savaş meydanında birçok kimse onu erkek asker sanmıştır. Tarihci Vakîdî, Havle Ecnadeyn savaşından önce Rumlar ile yapılan savaşların birinde kardeşi Dirâr'ın esir düştüğünü öğrenince onu kurtarmaya gitmiş ve tek başına birçok Rum askerini öldürmüştür. Havle'nin, Hz. Osman'ın hilafetinin (644-656) sonlarına doğru vefat ettiği sanılmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, *Futûhu's-Şâm*, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 1/42, 47, 48, 196; Zeyneb bint Yusuf Fevvez el-Amîli, *ed-Durru'l-Mensur fi Tabakati Rabbati'l-Hudûr*, (Mısır: el-Matbaatu'l-Kubrâ el-Emiriyye, 1312), 184; Kasım Kırbıyık, "Havle bint Ezver", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997), 16/538.

3-Kızlara, teorik-pratik ev işleri; sağlık ve çocuk eğitimi ile ilk yardım bilgisi verilmelidir.

4-Yeterli derecede kızlarımıza tıp ve fen eğitimi verilmelidir. Bu sayı, Mısırlı bütün kadınların ihtiyacını karşılayacak miktarda olmalıdır.

5-Dileyen kimseye, ileri düzeyde diğer ilim dallarını okuma hürriyeti tanınmalıdır.

6-Küçüklükten itibaren kızlarımız, işlerinde dürüst, ciddi, sabırlı olma vs. üstün meziyetlere alıştırmalıdır.

7-Kız isteme konusunda yasal yollar takip edilmeli, gizli evliliklerden kaçınılmalıdır.

8-Örtü konusunda İstanbul'daki Türk kadınlarının yaptıkları takip edilmelidir.

9-Vatanın çıkarları gözetilmeli, mümkün oldukça yabancı insan ve eşyalardan uzak durulmalıdır.

10-Erkeklerimize düşen görev ise bu dediklerimizi uygulamalarıdır.⁷¹

Bâhise'nin yukarıda söz konusu ettiği önerilerinden hareketle, onun İslâm kültür ve medeniyetine yakın durduğu, ondan bigâne kalmadığı şeklinde bir sonuca ulaşmak mümkündür.

5.3. Mısır ve Batı Kadını Mukayese Ettiği Konuşması

Bâhise'nin görüşlerine ayna tutan konuşmalarından bir diğeri de Mısır ve Batı kadını mukayese ettiği bir konuşma olduğunu söyleyebiliriz. O, mutad olduğu üzere bu konuşmasına da besmele ile başlamış, bazı noktalara değinmiştir.

Bâhise, her toplumdaki gibi kadını doğum, çocukluk, gençlik, nişan-evlilik ve annelik dönemi şeklinde beş dönemde ele almış, her döneme dair kadının psikolojik yapısını tahlil etmiş, Mısır kadını ile Batı kadını kıyaslamaya çalışmıştır.

Daha sonra ise kadınların elbiseleri, giyim kuşamı, Doğu ve Batı kadınlarının giydikleri giysilerin hafiflik ve ağırlığını, iklim şartlarıyla ve sağlıkla ilintisini; ev bütçesini, ev içinde ve dışında çalışmanın ekonomik getirisini, kadının ahlakî yapısını, Batılı kadının Doğulu kadına nazaran bazı etik kuralları ihlal etmesini, cenaze töreni ve matemdeki davranışını, sevinç ve tasalarını ele almış, onları mukayese etmiş, daha sonra "Sonuç" başlığıyla dediklerini özetlemiştir.⁷²

Bâhise, konuşmasının sonunda şunları gündeme getirmiştir: "Bizler, yani Doğulu kadınlar, zekâ noktasında Batılı kadınlardan geri olmadığımız halde onların birçok alanda bizi geçtikleri doğrudur. Bilinmelidir ki her şey, ancak büyük bir azim, güçlü bir irade ve ciddi bir gayretle gerçekleşir. Biz de bu yüce meziyetlere sahip olup çalıştığımızda, Batılı kadını yakalamamız işten bile değildir. Bazı kimse-

⁷¹ Bâhisetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât, 78-92.

⁷² Bâhisetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât, 93-109.

lerin “Doğu, Doğu’dur; Batı, Batı’dır” şeklindeki olumsuz söylemleri, bizi çalışmaktan alkoymasın! Tarih, bu konuda en adaletli hakemdir. Tarih, Batılı kadınların esamisinin okunmadığı dönemlerde Doğulu kadınların ilimde ne denli söz sahibi olduklarını yazmaktadır. Doğuda ve Batıda Arap kadınlarının tarihlerini okuyunuz! Onların nadir bir zekâyâ, şiirde nasıl bir belagat ve feshate sahip olduklarına şahit olacaksınız. Eğer biz, ideal anlamda bir millet olmak istiyor isek, örfümüze ve memleketimizin fitratına uymayan şeyleri Avrupa’dan almamalıyız!

Muhterem bayanlar, toplantımıza katılarak bize destek verdiğiniz ve bizi dinlediğiniz için size çok teşekkür ediyorum. Dediklerimizi, iyice kavramamızı temenni ediyorum. Hep birlikte eski uyumsuzluğumuzu yenme savaşını verelim! Vatanımızın şanını yükseltme azim ve erdemini kazanalım! Son söz olarak Allah’tan, bu konuda bizi muvaffak etmesini ve en doğru yola iletmesini diliyorum.⁷³

5.4. Kadınlar Hakkında Bâhîsetu'l-Bâdiye’ye İthaf Edilen Bir Kaside

Arap dili ve edebiyatı şiir alanında oldukça meşhur olan Ahmed Şevkî b. Ali (ö.1932), bir kasidesinde övgüyle Bâhîsetu'l-Bâdiye’ye “*Ey kanaryaların ve bülbüllerin kralı/kraliçesi!*” şeklinde hitap ettikten sonra şöyle demiştir:⁷⁴

“Bence, kilitli kafesteki kuş gibi nafile çırpınıp duruyorsun.

Prangan, taşınamayacak ağırlıktaki incilerden olsa da,

Hayatın sıkıntılara ya sabret ya da karar verdiğini yap!

Şayet omzumdan uçup gidersen, yırtıcı kartallara yem olursun!”

Ahmet Şevkî’nin, Bâhise’ye ithaf ettiği bu kasideden birçok kimse, güya yazarın, kadının kötü durumunu ifşa ettiğini, kafes gibi evde oturmakla ona üzüldüğünü, kadınlara karşı küstah davranmada erkekler adına özür beyan ettiğini zannetmiştir. Dolayısıyla Ahmet Şevkî’nin dedikleri kabul görmemiş, Bâhîsetu'l-Bâdiye’nin diliyle gazetede Ahmet Şevkî’ye şu şekilde cevap verilmiştir:

“Sen, evin reisi iken beni kanaryaların kralı/kraliçesi diye adlandırdın.

Beni, demir kafeslerde tuttun, rehin kabul ettin.

Şahinler beni avlar endişesinden bukağı taktın, tutsak ettin.

Şayet, beni her saldırgan düşmandan korumaz isen,

Bil ki, savunmasız biri için kale ile çöl arasında fark yoktur.

Eğer sevginde dürüst isen, tutulduğum yerden beni kurtarırısın.”⁷⁵

5.5. Takrizler/Övgüler

Bu bölüme girmeden önce bölümle ilintili “takrîz” sözcüğünün lügavî ve ıstilahî anlamına kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Takrîz, k-r-z fiilinden türemiş bir mastar kelime olup sözcük anlamı itibarıyla “Bir şeyi methetmek, övmek” demektir. İstilahî anlamı ise “Bir eserin, bir kitap

⁷³ Bâhîsetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât, 110.

⁷⁴ Ahmed Şevkî, eş-Şevkiyyât, (Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2011), 239-241.

⁷⁵ <https://www.hindawi.org/books/15197275/4/> Erişim: 10 Mayıs 2021.

ve ilmî çalışmanın takdir edildiğini bildiren bir yazıyı yazmaktadır.⁷⁶ Bu takdir yazısı daha çok, övülen eserin baş taraflarında yer alır. Takrîz yazısı ile yazar ve eserin, okuyuculara tanıtılma amacı güdülür. Takrîz yazıları, daha çok, yazarın sağlığında yazılırken; kimi zaman ise yazarın vefatından sonra da eserine yazılabilmektedir. Takriz yazılarında bazen eser ve yazarına dair eleştiri ve uyarıların olabileceğini eklemek gerekir.⁷⁷

Bâhisetu'l-Bâdiye, eserinin bu bölümünde takdir ve tenkit içerikli yazı ve mektupları, geliş tarihlerine göre sıraladığını belirtmiştir.

5.5.1. Abdülkerim Selmân

Bâhisetulbâdiye'ye mektup gönderen Abdülkerim Selmân (ö.1918), Mısır şer'î mahkemeleri teftiş kurulu başkanıdır. O, mektubuna besmele, hamdele ve salve ile başlamış, daha sonra tarihi süreçte kadının konumunu ve rolünü konu edinmiştir. Abdülkerim Selmân, mektubunda şu görüşlere yer vermiştir:

“Günümüzde kadının evden sokağa çıkmasını yadırgayanlar vardır. Onlar, bu durumu ‘Ya rabbi, ahir zaman yaklaştı, bizi o zamana kavuşanlardan eyleme!’ sözleriyle ayıplamaktadırlar. Hatta “(Bugün) Kadınlar, at üstündedir” sözüyle olayı gariptediklerini seslendiriyorlar. Ben, uzun süreden beri gazetede ki bütün yazılarınızı takip ettim, dikkatlice inceledim. Yakın geçmişimizde onlara muadil yazılara pek rastlamadım. Yazılarınızın Mısır kadınlarına yararlı olacağına, kadınlarımızı erkeklerle birlikte daha iyi bir eğitim ve yaşam standardına kavuşturacağına inanıyorum. Hicab hakkındaki yazılarınız, Hz. Musa'nın denize vurduğu asasına benzemektedir. Değerli, muhterem hanımefendi! Yürüdüğün bu yolda, ilim nuruyla aydınlanmayan kadınların, aleyhindeki dedikodularına aldırma! Bilgi ve marifetin, her dönemde kıskançlık nedeni olduğunu biliyorsun. Dedikoducular ne kadar çoğalırsa çoğalsın, onların ehl-i ilme galip gelmeleri mümkün değildir. Senin, arkadaşların arasında temayüz ettiğini; daha önce hiçbir kimsenin edinmediği bir yol ve yöntemi takip ettiğini görüyorum. Sen, diğer kadınlar için doğru ve ideal bir örneksin! Senin sayende birçok kadın okuryazar oldu, ilkokulu bitirdi. Hatta onlardan bir kısmı lise ve yüksek okul tahsilini gördü. Muhterem hanımefendi! Eylem ve söyleminde günümüz kızlarına örnek olmanı, onların da can kulağıyla seni dinlemelerini diliyorum. Durumun böyle olacağına da eminim. Yazdıklarımın sonunda diyeceğim şudur: Seni, babanı ve kocanı tebrik ediyorum. Bu uğurda karşılaşacağın sıkıntı ve eziyetlere

⁷⁶ EbuMansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî el-Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, (Beyrût: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, 2001), 9/71; Ebu'l-Kasım Mahmud ez-Zemaşerî, *el-Fâik fi Gâribi'l-Hadis ve'l-Eser*, (Beyrût: Dâru'l-Marife, ts.), 3/174; Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer, *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyye el-Mu'âsıra*, (Kâhire: Alemu'l-Kutub, 2008), 1/332.

⁷⁷ Mustafa Uzun-Ahmet Turan Arslan, “Takriz”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 39/472-474.

karşı rabbimden sana kolaylıklar diliyorum. Allah, arzularını gerçekleştirsin. Rab-bim, kadın kardeşlerine dilediğin hayırlar konusunda gönlünü ferahlatsın, seni mutlu etsin. Selam senin üzerine olsun.” Abdülkerim Selmân.⁷⁸

Görüldüğü üzere Abdülkerim Selmân, Bâhise'den takdirle söz etmiş ve onun hicap hakkındaki yazılarını Hz. Musa'nın denize vurduğu asaya benzetmiştir.

5.5.2. İsmail Sabri Paşa

Mısırlı hukukçu ve şair olan İsmail Sabri Paşa (ö.1923), Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin yazıları için takriz yazarlar arasında yer almıştır. Kendisi aynı zamanda Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin baba dostu olup Adalet Bakanlığı yardımcılığı yapmıştır. Bâhîsetu'l-Bâdiye için yazdığı takriz esnasında adı geçen görevden ayrılmıştı. İsmail Sabri Paşa, takrizinde son derece samimi bir üslup kullanmıştır. Bu nedenle Bâhise'ye hitaben “yeğenim” sözcüğüyle hitap etmiştir. İsmail Sabri, takrizinde şu noktalara temas etmiştir:

“Değerli dostum Hifnî Nâsîf Bey'in kızı Bâhîsetu'l-Bâdiye! Vatanın hastalıklarından birine ilaç olan kitabını yayımladın. Bu hastalık, tıp doktorlarının ve efsuncuların bir araya geldiği esnada hayatini sürdürüyor. Onlardan kimisi sadece bağırıp çağırıyor, kimisi yazıyor, kimisi konuşuyor, kimisi susmakla çağırıldığını sanıyor, kimisi de ama olumlu ama olumsuz olsun hastalığı mizaç ve karaktere havale ediyor.

*“Herkes, Leyla'yı sevdiğini iddia eder ama
Leyla, salt kuru sevgiye karşılık vermez.”*

Gördüm ki sen, basiretinle ve doğru teşhisinle hasta bedeni tanıdın. Hastalık belirtilerini açıkladın. Gazetelerde yazdığın makalelerinle, kitabında bir araya topladığın ilaç gibi fikirlerinle söz konusu hastalığı bertaraf edeceğine inanıyorum. Evet yeğenim, Mısır kızlarının eğitimi, bu hastalık için en büyük ilaçtır. Medeniyet alanında ilerleme yolunda aldığımız bu ağır çöküşün nedenlerinden birisinin de bu hastalık olduğu birçok kimsenin dikkatinden kaçmıştır. Evet, okuryazar ve talim terbiye görmüş kız çocuğu anne olduğunda, çocuğuna bilinçli bir koruyucu olacaktır. Çocuğu yürüdüğünde ona doğru yolu gösterecektir. Konuştuğunda çocuğun sözcüklerini kontrol edip düzelterek, onu eğitecektir.

Şayet bir anne -Allah korusun- eski cehalet üzere devam edecek olursa, bilinmelidir ki tablo biraz önce arz ettiğim resmin aksi yönde olacaktır. Aynı şekilde kızlarımızın eğitim ve terbiyesi gerçekleşmediğinde, Kitabımız Kur'an'ın bize “adalete yakın olun” diye buyurduğu eşler arasındaki uyum ve birlik, boşamaların azalması ve tek eşle yetinme gibi durumlar da olmayacaktır. Bütün bu dediklerim, nefis kitabın ve isabetli görüşlerinin övülmesi için yeterlidir. Özet olarak, kitabında kızların eğitim, öğretim ve ahlak sahibi olmalarına ilişkin dediklerin, nasyonalizm türün-

⁷⁸ Bâhîsetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât, 115-118.

den birçok sorun yaşayan Mısır için bir hizmet sayılacaktır. Zaten o sorunların hiç-biri hoşgörüsü, birlik ve beraberliği bozulan şimdiki halimize uygun düşmemektedir.

Mısır'ın ilerlemesi için birçok kapı mevcuttur ama ben, senin en geniş kapıyı açtığını görüyorum. Ben, sende geçmişte Mısır'a hizmet eden asker ve mes-ture/örtülü kadınların yaptığı hizmetin ortak paydasını görüyorum. Ben, gençlerimizi ve orta yaş grubundaki insanlarımızı ilim, sanat, ticaret, ziraat gibi diğer kapıları açacak diye hayal ediyorum.

Örtünme konusuna gelince, ondan ne anlıyoruz? Bazıları örtünün saadet ve üstünlük olduğuna inanırken; bazıları ise onu esaret ve köleleştirme aracı zannetmektedir. Bu konuya dair görüşüm; biz, geri kalan tesettürlü kadını hem kendisini hem örtüsünü reddettik, horladık. Şayet akıllıca davranıp bugünü bekleseydik; belki de yarın örtü için “kadının en nefis takısı” diye hüküm vereceğiz. Bâhise, kitabın için seni tebrik ediyorum. Kitabın hayırlı olsun, Allah'tan onun, Mısır'ın yarısını oluşturan kadınlara yararlı bir kaynak olmasını diliyorum. Aslında kadınıyla erkeğiyle bütün Mısırlıların bu eğitim öğretime ihtiyacı bulunmaktadır.”⁷⁹

5.5.3. Abdülaziz Çâvîş

Bâhisetu'l-Bâdiye'ye takriz yazanlardan birisi de âlim, gazeteci ve mücadele adamı Abdülaziz Çâvîş'tir (ö.1929). Abdülaziz Çâvîş⁸⁰, Allah'a hamd ettikten sonra, takriz yazısı yazmayı pek adet edinmediğini ama Melek Hifnî Hanım'ın kendine has orijinal görüşlerini içeren yazılarını gördükten sonra takriz yazma gereğini duyduğunu belirtmiştir. O, söz konusu takrizinde, Bâhisetu'l-Bâdiye'nin gazetelerdeki makalelerini okuduğunu, takdir ettiğini, onların edebî öğütler taşıdığını, sosyal sorunları ele aldığını, Müslümanların, dinlerinin öğretilerini bıraktığından beri sıkıntı ve belalarla sınıandığını vurguladığını ifade etmiştir. Bâhisetu'l-Bâdiye'nin birçok sorunu gördüğünü, o sorunları görmekle yetinmediğini, aksine sorunlara en uygun hal çarelerini de gösterdiğini seslendirmiştir.

⁷⁹ Bâhisetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 118-119.

⁸⁰ Abdülaziz b. Halil Çâvîş, aslen Tunuslu olup Mısır İskenderiye'de doğmuştur. Mücadele ve hareket adamı olmasının yanı sıra âlim, gazeteci ve yazardır. Ezher'de okuduktan sonra tahsilini tamamlamak için İngiltere'ye gönderilmiştir. Oxford'da Arapça öğretmenliği yapmıştır. Mısır Eğitim Bakanlığında müfettiş olmuş, Mısır'daki eğitim müfredatını İngilizlerin tasallutundan kurtarmak için yoğun çaba göstermiştir. İstanbul'da kalmış orada “*el-Alemu'l-İslâmî*” adında bir dergi çıkarmıştır. Ölünceye kadar sömürgecilere karşı mücadele etmiştir. Cemaleddin Efganî'den oldukça etkilenmiş ama İlmî faaliyetleri noktasında Muhammed Abduh çizgisini takip etmiştir, denilebilir. Çâvîş 1929 yılında Kâhire'de vefat etmiştir. Onun teliflerinden *Gunyetü'l-Mü'eddibin fi't-Turuki'l-Hadise li't-Terbiyeti ve't-Ta'lim, el-İslâm Dinü'l-Fitra, Esrarü'l-Kur'an, Asarü'l-Hamr, el-Ecvibe fi'l-İslam'an Esileti'l-Keniseti'l-Anglikiyye* (Mehmet Akif Ersoy tarafından Türkçeye çevrilen eseri Süleyman Ateş sadeleştirmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarıncı birçok defa bastırılmıştır) ve *el-Hilafetü'l-İslâmiyye* adlı eserleri sayılabilir. Bkz. Muhammed Eroğlu, “Abdülaziz Çâvîş”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988), 1/187-188.

Abdülaziz Çâvîş, Kasım Emin'in kadının sorunları konusunda dediklerinin oldukça tehlikeli olduğunu, Müslüman neslin uyanık olmaması durumunda Kasım'ın görüşlerinden büyük yara alacağına dair uyarıda bulunmuştur.⁸¹ Abdülaziz Çâvîş, Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin görüşlerini takdir ve tebci etmekle beraber, yanırları olması halinde onları gündeme getirmekten geri durmayacağını da eklemiştir. Kendisi, Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin cahiliye dönemindeki erkeğin kadına bakış açısını mazur görmekte birlikte, artık zamanın değiştini, zamanın siyaset ve sanat zamanı olduğunu, cahiliye türü bakış ve yorumların mazur görülemeyeceğini vurgulamıştır. Bâhîsetu'l-Bâdiye, "Arap cahiliye döneminde kız çocuklara nispeten erkek çocuklar daha çok sevilir, tercih edilir; hatta kız çocuğa buğz beslenirdi. Bu, cahiliye örfü için makbul ve makul bir mazeret sayılabilir. Çünkü erkekler, savaşlarda görev alıyor; kızlar ise ancak ihtiyaç duyulduğunda savaşlara katılıyor, namus ve şereflerini koruyorlardı" demektedir. Abdülaziz Çâvîş, takrizini, Bâhise'nin görüşlerini takdirle bitirmiştir.⁸²

5.5.4. Ahmed Zekî

Ahmed Zekî (ö.1934), Bâhise'nin yazıları için kaleme aldığı takrizde özet olarak şunları söylemiştir:

"Ben, mizaç olarak kadınların kitap ve defterlerde yazdıklarını öven birisi değilim. Ben, halen takrizin, gerçek ilim ve medeniyetin merdivenlerinde çıkan bir millet için cinayet olduğuna inanıyorum. İşte, bizden öncekilerin eserlerinin bu gibi bidatlerden arınmış olduğuna bir bakınız! Edebiyat çiçekleri kurumaya yüz tuttuğunda, takriz ortaya çıktı. Artık kalemler yani yazarlar, dost ve arkadaşların övgü dolu güzel yazılarına yaslanır oldu. Durum böyle olunca olur olmaz kişiler, bu alana doluşmaya başladı; derken işler bozuldu. Oluşan tablo ise insanlarda edebiyat zevki bırakmadı. İlerleme, ancak Müslümanların ilerlediği dönemdeki âlimlerin yaptığı gibi takrizin terk edilerek ilmî eserlere gerçek anlamda tenkidin yapılmasıyla olur. Bu çağda Avrupalı uzmanlar bunu icra etmektedir. Şayet milletimiz ilk dönemdeki seleflerimizin yaptığına dönerse, çabaları gıpta ile övülecek; maarifimiz, bölgemizde ilk dönemdeki görkemine kavuşacak; bizden öncekilerin yaptıklarını yapacağız."⁸³

Ahmed Zeki (Parlamento 2. Sekreteri), 31 Ağustos 1910, İskenderiye

Mizaç olarak takriz yazma taraftarı olmayan Ahmed Zekî'nin, Bâhise hakkında bu teamülünden vaz geçmesi, Bâhise'nin Mısırdaki ne denli önemli bir yere sahip olduğuna dair bir karine sayılabilir.

⁸¹ Kasım Emin, eserlerinde özellikle kadınların örtünmesi, bütün işlerde çalışması, çok evlilik ve boşanma gibi konuları ele almıştır. Geniş bilgi için bkz. Ebu'l-Hasen Ali el-Hasenî en-Nedvî, *es-Sırâu Beyne'l-Fikretî'l-İslâmiyye ve'l-Fikretî'l-Garbiyye fi Aktârî'l-İslâmiyye*. (Kuvvet: Dârul-Kalem, 1983), 104.

⁸² Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyât*, 119-121.

⁸³ Bâhîsetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyât*, 121-122.

5.5.5. Hüseyin Vâîf

Bâhise'ye gönderilen takriz yazılarının en genişçe yazılanı, Hüseyin Vâîf (ö.1936)'ye⁸⁴ ait olanıdır. O, takrizinde birçok ayet ve hadisi delil olarak getirmiştir.

Hüseyin Vâîf, takrizin girişinde Bâhise'ye "Ey Bâhisetu'l-Bâdiye! Senin kitabın, bana Hz. Aişe'nin ilmini, Sekîne/Sükeyne bnt. Hüseyin'in edebini gösterdi. Kitabın, bana İslam medeniyetinin zirvede olduğu dönemde Doğunun ufkunda görülen yıldızı hatırlattı. Bilindiği üzere söz konusu dönemde hem kadın hem erkekler ilim uğrunda yarıştıyordu. İşte bu alanda yarışıp galip gelen, aynen sözünü ettiğim iki hanımefendinin diğer kadınlara üstünlüğü gibidir."⁸⁵

Hüseyin Vâîf, bu girişten sonra sözlerine delil olarak "Kureyş kadımları, diğer (Arap)⁸⁶kadınlardan hayırlıdır. Çünkü onlar, çocuklarına daha düşkün, kocalarını incitmede daha duyarlıdırlar"⁸⁷ hadisini getirmiştir. Hüseyin Vâîf, daha sonraki kuşaklar tarafından kadının saygın konumundan mahrum bırakıldığını vurgulamış, buna "İnsanların eşyalarını (mallarını ve haklarını) eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın"⁸⁸ ayetini getirmiş ve "Durum böyle olunca kriz halkaları yerleşti, insanlar yaşadıkları bunalımdan çıkış yollarını aradılar. Herkes, farklı görüşler ileri sürdü, dolayısıyla görüşler birbirine karıştı, ufuklar karardı, çare yolları kapandı."⁸⁹

Hüseyin Vâîf, sözlerine "Ey insanlar, yavaş olun, 'en-Nisâiyyât Kitabı' en yakın yerden çıkış yolunu göstermektedir" diye devam etmiş, bilahare "Allah, size, ema-

⁸⁴ Ezher ulemasından olan Hüseyin Vâîf, 1869 yılında Mısır'da doğdu. Asıl adı Hüseyin İbrahim Vâîf'dir. Küçük yaşlarda Kur'an'ı ezberledi. Âlim, şair siyasetçi, idareci ve lügatçidir. Muhammed Abduh ekolünün önemli simalarındandır. Henüz on üç yaşında iken Ezher Üniversitesine kaydoldu, orada önemli âlimlerden tecvid, şeri ve dil ilimleri okudu. Ezher'den diplomasını aldı. Daha sonra Ezher'de Şafii fıkhi ve usulü bölümüne tayin edildi. Otuz yaşlarında İmam Şafii'nin "el-Ümm" adlı kitabını okuttu. Muhammed Abduh, farklı İslami beldelerden kendisine gelen karmaşık soruları Hüseyin Vâîf'e havale ederdi. Abduh'un vefatından sonra Ezher'de Arap dili ve edebiyatı, mantık, münazara ve bazı şeri ilimleri okutma görevi Hüseyin Vâîf'e verildi. Hüseyin Vâîf 1936 yılında vefat etti. Geniş bilgi için bkz. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî b. Suleymân, *el-Ezher fî Elfi 'Âm*, (Beyrût: Alemu'l-Kutub, ts.) 2/48-49, 284.

⁸⁵ Bâhisetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 123.

⁸⁶ Bu hadis in sebep-i vürudunu yani arka planını kavrayamayan birçok kimse, farklı algı ve yorumlara sahip olabilmektedir. Sanki Kureyş kadınları, kıyamete değin bütün kadınların en üstünüymiş gibi bir anlam verilmektedir ki bu, İslam'ın genelde insana, özeldi ise kadına bakış açısına tezat teşkil etmektedir. Hadiste murat edilen ise "bütün kadınlar" değil, "diğer Arap kadınları"dır. Bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Lü'lüü vel Mercân Fimâ İttefekâ Aleyhi's-Şeyhân*, (İstanbul: Temel Neşriyat, 1985), 2/310 (Dipnot no: 1643).

⁸⁷ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, (İstanbul: el-Mektebetü'l İslami, 1979), *Enbiyâ* 60; Ebû'l-Huseyin Muhammed b. Haccâc Muslim, *Sahihu Muslim*, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), *Fedâil* 49.

⁸⁸ Hud, 11/85.

⁸⁹ Bâhisetu'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 123-124.

netleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor”⁹⁰ ayetini vurgulamıştır.

Hüseyin Vâlî, Bâhise'nin makalelerinden on iki tanesi için yorumda bulunmuştur.

Birinci makaleye dair şimdiki kadınların önceki kadınlara göre hayatın anlamını daha iyi kavradıklarını bildirmiş ve bunun zamanla ilgili Allah'ın koyduğu yasaların bir gereği olduğunu eklemiştir.

İkinci makale için Müslüman kadınların, rahibeler gibi giyinmelerinin gereksiz olduğunu yazmıştır. Hüseyin Vâlî, bunun dinin tevîl edilmesine mâni olacağı; örtünün iklim şartları ve içinde yaşadığı toplumun maslahatıyla ilgili olduğunu; kadınların bir başına ahlakî erdemlerin hâkim olmadığı zamanda risk taşıdığını söylemiştir.⁹¹

Altıncı makalede Bâhise'nin “Kadın ile erkeğin evlilikten önce birbirlerini görmesi gerektiği; kadının erkeğin, erkeğin ise kızın yüzünü görmesi ve onunla konuşmasının yararlı olacağı” görüşüne katılmıştır.⁹²

Yedinci makalede onun “Şiddetli ihtiyaç duyulduğunda veya maslahat gerektirdiğinde -erkekle kadının karşılıklı rıza göstermesi şartıyla- erkeğin birden fazla kadınla evlenmesinin uygun olacağı” görüşüne katılmış, böyle bir uygulamanın mümkün olacağını belirtmiştir. Hüseyin Vâlî, bu konuda Mısır'da bazı nüfuz sahibi zengin kimselerin hanımlarını aldattığını, onların üstüne kuma getirmeyeceği vaadinde bulunarak kandırdığını eklemiştir. Hâlbuki Allah “Adaletten sapmaktan korkarsanız tek kadın yeter”⁹³ diye buyurmuştur.

Hüseyin Vâlî, Bâhise'nin, on üçüncü makalesinde erkeğin hanımını sürekli boşama şantajıyla tehdit etmesine; on dördüncü makalede erkeğin, zenginliğinden dolayı kadınla evlenmesine dair eleştirel görüşlerine katılmış ve buna bir hadisi örnek olarak vermiştir: “Bir kadın, şu dört şey için nikâhlanır ya malı için ya soyluluğu için veya güzelliği için yahut da dindarlığı için alınır. Siz dindar olanını alın, eliniz dert görmez.”⁹⁴

Hüseyin Vâlî, yirminci makalede de Bâhise'nin dediklerini beğenmiş, takdir etmiştir. Zira adı geçen makalede Bâhise, bir bayanın, başka birinin yerine geçmesi adına onun boşanmasına çalışmasının çirkinliğini anlatmıştır. Onun görüş ve yorumlarını beğenen Hüseyin Vâlî, görüşü desteklemek adına bir hadisi kaydetmiştir:⁹⁵ Hz. Peygamber: “Kadına kız kardeşinin çanağındaki nimetin kendi kabına boşalması

⁹⁰ Nisâ, 4/58.

⁹¹ Bâhîsetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât, 125.

⁹² Bâhîsetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât, 126.

⁹³ Nisâ, 4/3.

⁹⁴ Buhârî, Nikâh 15; Müslim, Nikâh, 53.

⁹⁵ Bâhîsetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât, 126.-129.

için onun talâkını istemek (ve onun yerine nikâhlanması) helâl değildir. Bu kadın iyi bilmelidir ki (ezelde) ne takdir olundu ise kendisine ait olan nimet ondan ibarettir.”⁹⁶

Hüseyin Vâlî, takriz yazısına bir beyitle son vermiştir:

“Bir defa hilalin çıktığını gördüğünde

Kesin bil ki o, bir gün dolunay olacaktır.”

Kahire, 14 Şaban 1328-19 Ağustos 1910, Hüseyin Vâlî.

Hüseyin Vâlî, Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin gazetede ki yazılarında on sekiz yerde yapmış olduğu bazı gramer hatalarını bile ele almış, onları insafıca tenkit etmiştir. Takriz sahibi yazarın bu hassasiyeti, Bâhise'nin makalelerini ne denli analiz ettiğinin bir göstergesi olarak sayılabilir.⁹⁷

5.5.6. Şiblî Şumeyl (Shibli Shumayyil)

Hıristiyan kökenli Arap edebiyatçı, tıpçı ve yazar Şiblî Şumeyl (ö.1917), Bâhîsetu'l-Bâdiye'nin kitabına dair yazdığı takrizi, Bâhise'nin kendisine değil, onun babası Hifnî Nâsîf Bey'e göndermiştir. Zira Hifnî Nâsîf, kızının “en-Nisâiyyât” adlı eserinin bir nüshasını Şiblî Şumeyl'e göndermiş, bunun üzerine Şiblî, Hifnî Nâsîf'a teşekkür etmiş, eseri okuduğunu, kızının bakış açısını beğendiğini; bilgisine, özellikle onun bu konudaki cesaretine hayran kaldığını belirtmiştir. Şiblî, Bâhise'nin, Kasım Emin (ö.1908) gibi bir çırpıda örtünün terk edilmesini istemediğini ama aklın ihmal edilmemesini söylemiştir.⁹⁸ Şiblî, kadının sosyal alandaki statüsünün bütün medeniyetlerde asırlarca sorumlu kimseleri meşgul ettiğini, bunun günümüzde de sürüp gittiğini ifade etmiştir. Şiblî'nin garipsediği nokta, olayın bütün sadeliği ve basitliğine rağmen bu noktada bir ittifakın olmaması, aksine birçok farklı görüşün ortaya çıkmasıdır. Kendisine göre bu konuda, iki kişinin bile ihtilaf etmemesi gerekir. Şiblî, istisnasız bütün hukuk sistemlerinde kadının, güçlü olan erkek tarafından zulme uğradığını iddia etmiştir. Çünkü kanun koyucular, erkeklerdir, hatta bazıları kadının ruha sahip olduğunu inkâr etmiştir. Haşin ve güçlü erkek, zayıf cahil kadına baskı yapmış, kimi zaman ona hayvan muamelesi yapmıştır. Onu sarayların mezarlarına gömmüştür.⁹⁹

Burada Şiblî'nin bazı görüşlerini makul görürken bazılarını ise onaylamak mümkün değildir. Örneğin onun “bütün hukuk sistemlerinde kadının, güçlü erkekler tarafından zulme uğradığı” görüşüne katılmıyoruz. Zira İslam, kadını yüceltmiş, dahası Kur'an'da “Nisâ” adıyla bir sure ismi mevcuttur. Ayrıca şu noktaya dikkat çekmek istiyoruz: Vahiy kaynaklı olan İslam hukuk sisteminde kadının ezildiği söy-

⁹⁶Buhârî, Büyü' , 64, 70; Müslim, Nikâh 51-56, Büyü' 11, 12.

⁹⁷Bâhîsetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât, 131.-132.

⁹⁸Ayrıca bkz. Abdu'l-Hayy Diyâb, Abbâs el-Akkâd Nâkiden (Kahire: Dâru'l-Kavmiyye, 1966), 65.

⁹⁹Bâhîsetu'l-Bâdiye, en-Nisâiyyât, 133-135.

lenemez. Müslüman bazı erkeklerin kadına haksızlık yapması ise İslâm'ın kendisinden değil, aksine erkeğin mensup olduğu etnik kaynaklı şeklinde algılanması gerekir diye düşünüyoruz.¹⁰⁰

Şiblî, takrizinde iddialarını şu şekilde sürdürmüştür: Bugün Bâhise, Mısırlı kadının durumunun düzelmesi için toplumu uyarmaya çalışıyor. Kadın hakları, onun en doğal hakkıdır; kadın, iğne ucu kadar o haktan mahrum bırakılamaz. Kadını, dört duvar arasına hapsedememizi düşünülemez.

Şiblî, takriz yazısının sonunda Kasım Emin ve Bâhise gibi duyarlı kişilerin artmasından son derece memnuniyet duyduğunu belirtmiş ve Hifnî Nâsif'a, hürmetlerini kabul etmesini temenni etmiştir.

İmza: Dr. Şiblî Şumeyl

Şiblî Şumeyl, her ne kadar kendi kültürünü yansıtmış olsa da yer yer İslâm'ın kadına verdiği değerden söz etmiş, Müslümanlar arasında bazı erkeklerin kadını horlayıp ona haksızlık yapmasını, erkeklerin dinî inanışlarından öte kişisel yapısına ve etnik örf ve adetine bağlamıştır. Onun bu tespiti, dikkate değer bir tespit olduğu söylenebilir.

5.6. Bâhîsetü'l-Bâdiye ile Arkadaşı Mey Ziyâde Arasındaki Yazışmalar

Bu bölüm "*İki Kadın Yazar Arasındaki Yazışmalar*" başlığı altında kitapta yer almıştır. Mey Ziyade, birinci mektubunda Bâhise'ye hitaben, kendisiyle henüz tanışmadan adını duyup terennüm ettiğini, gazetedeki makalelerini okumadan önce Mısırlı kadının ayağa kalkması için çalışan bir öncü olduğunu söylemiştir. Mey Ziyade, daha sonra Bâhise'ye ait gazetedeki yazıları okuduğunu, saatlerce incelediğini eklemiştir.

Mey Bâhise'ye "Ey, kalbi fikrine yükselen, fikri ise kalbinin derinliklerine inen! Ey hikmet sahibi Bâhise, niçin susuyorsun?" diye hitap etmiştir. Mey Ziyade, söz konusu mektubunda hastalığın, ancak onu teşhis edenlerce iyileştirileceğini yazmıştır. Mey, hiçbir zaman sessiz kalınmamasını, daima konuşulmasını, kadının eve hapsedilmemesini söylemiş, bu alandaki çalışmalarını için Bâhise'yi kutlayarak mektubuna son vermiştir.¹⁰¹

¹⁰⁰ Mesela Yunanlılarda kadın necis sayılır, şeytanî varlıklardan biri olarak kabul edilir, çarşı pazarlarda alınıp satılır, tüm medeni haklardan yoksun bırakılırdı. Yahudilerde de kadının durumu pek farklı değildi. Çin'de, Hint'te ve Asurlularda kocasının mülkü durumunda algılanırdı. Sümerlerde de erkek, mülkiyet ve yetkinin mutlak sahibi idi. Kız çocukları mirastan pay alamazlardı. Yakın zamanlara kadar birçok Batı ülkesinde bile kadına eksiksiz bir hukuki şahsiyet tanınmazken, asırlar önce İslâm ona tam bir hukuki şahsiyet ve ehliyet tanımış, onları erkeklerin vesayetinden kurtarmıştır. Geniş bilgi için bk. Mustafa Sibaî, *Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku*, (Ankara: Rehber Yayınları, 1993), 17; M. Tayyib Okiç, *İslâmiyet'te Kadın Öğretimi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981), 7; Yusuf Ziya İnan, *İslâm'da Aile Münasebetleri* (İstanbul: Orhon Yayınları, 1962), 43, 48-50; Hayreddin Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993), 84.

¹⁰¹ Bâhîsetü'l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 136-141.

Bâhise, söz konusu yazıya “Mey Hanımefendi’ye” başlığı ile verdiği cevapta, Mey’in kendisi için gazetede ki takdir dolu makalesini okuduğunda ölümün pençesinde olduğunu, kendisine cevap yazacak kadar kalem tutamadığını, yazının kendisi için bir moral olduğunu söylemiştir. Bâhise, mevcut halinden şikâyetçi olmadığını sadece toplumun kötü durumundan kalbinin parçalandığını; kendisinin başka yükler taşıyamayacağını, bu dünyayı kontrol edemeyeceğini ama Mısırlı kadının elinden tutacağına dair kendisine söz verdiğini; bunun gerçekleşmesinde birçok zorluk, ona giden yolu birçok umutsuzluk kapatmış olsa da vazgeçmenin mümkün olmadığını eklemiştir.¹⁰²

Bâhise, Mey ile başka bir yazışmasında her ne kadar cesur ve hassas bir kalbe sahip olsa da kanaatince erkeğin bencil olduğunu, kadın hakkını gasp ettiğini; onun kadını sevip saydığını, uğruna ölümü göze aldığını söylese de aslında kadınla oyun oynadığını söylemiştir. Bâhise, kadının ise erkeğe sürekli saygı gösterip sevdiğini, sevgisinde dürüst olduğunu; hoşlanmadığında da bunu erkeğe açıkça belli ettiğini vurgulamıştır.

Bâhise, kadını ipek ören ve bu uğurda kendisini feda eden ipekböceğine benzetirken; erkeği ise çiçekten çiçeğe konan, taze çiçekte bir süre bekleyip onun aromasını ve can suyunu emen balarısına benzetmiştir. Bâhise ile Mey’in yazışmaları, karşılıklı güzel temenniler ve Mısır’daki kadın hakları ihlallerine karşı durma- nın gerektiği ortak görüşüyle sona ermiştir.¹⁰³

Sonuç

Şair “Yaş otuz beş, yolun yarısı eder” demiş olsa da ne yazık ki bunun, henüz otuz dört yaşında ölen Bâhisetu’l-Bâdiye için geçerli olduğu söylenemez. Erken yaşta ölen Bâhisetu’l-Bâdiye, çok üretken ve faal kısa bir ömür geçirmiştir. Söz konusu kısa ömrüne birçok gazete makalesi, konferans ve teati mektuplarını (mürâsele) sığdırmıştır.

Onun, Mısır’da “Hizbu’l-Umme Merkezi”nde yaptığı konuşmada kadınların özlük haklarına dair gündeme getirdiği on maddelik programı hem kendisinin dünya görüşünü hem kadın haklarının hangi perspektiften ele alınması gerektiği konusunu vurgulamıştır, denilebilir. Mesela kızlara İslam’ın temel ilimlerinden Kur’an ve sünnetin öğretilmesi; ilkökul lise eğitiminin, teorik-pratik ev işleri, sağlık ve çocuk eğitimi ile tıbbî ilk yardım bilgilerinin verilmesi; isteyen kızlara, ileri düzeyde diğer ilim dallarını okuma hürriyetinin tanınması; kız istemede yasal yolların takip edilmesi ve gizli evliliklerden kaçınılması gibi önerileri, bunlardan bazılarıdır.

¹⁰²Bâhisetu’l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 141-143.

¹⁰³Bâhisetu’l-Bâdiye, *en-Nisâiyyât*, 150-152.

Burada şu noktanın gözden ırak tutulmaması kanaatindeyiz: Tarihte her dönemde toplumun yarısını oluşturan –savaşların yoğun olduğu yerlerde ise erkeklerden daha fazla sayıda olan- kadınların temel haklarına kavuşmasını isteyen her duyarlı kimseyi “dini, hayatından soyutlayan feminist” konumunda görmeyen yanlış olduğudur. Bu itibarla Mısır’ın kızlarına Kur’an ve sahih sünnetin öğretilmesini öneren Bâhîsetulbâdiye’yi, klasik feminist kategorisinde kabul etmek, bir bakıma kendisine haksızlık edilmiş olacaktır. Mesela Batı dünyasında birçok kadını örnek olarak verebilecek iken, cesaret ve ata biniciliğiyle meşhur Müslüman kadın Havle bint. el-Ezver el-Kindî’yi örnek vermesi de, onun Doğu Medeniyetinin örfüne ve temel öğretilerine bağlı kaldığına dair başka bir karine olarak kabul edilmelidir. Şiir alanında ansiklopedik ve Nil Şairi olarak bilinen Hâfız İbrâhîm’in, Bâhîsetu'l-Bâdiye için “Sen ilminde Batılı, ahlakında ise Doğulusun” şeklindeki tespiti ise onun biyografisine dair bir vesika sayılmalıdır.

Bâhîsetu'l-Bâdiye’nin hicap, kızların erken yaşlarda evlenmesi, evli kadınların boşanma hürriyetine kavuşması, evde ilk yardım, temizlik, eğitimi gibi konular üzerine kafa yorması, konferanslar vermesi dikkate değer konular arasındadır.

Dikkati çeken bir başka nokta, Bâhîsetu'l-Bâdiye’nin ele aldığı birçok konunun, kadının psikolojik yapısıyla ilintili olmasıdır. Örneğin hiçbir kadın –çok zorunlu olmadıkça-, evlilik hayatını bir kuma ile paylaşmak istemez. Bu, onun fitratının ve sosyal hayatının doğal bir gereğidir. Çünkü bu alan, tabir caizse kadın açısından kıskançlığın tavan yaptığı alandır. Hadis ilmine dair güvenilir kaynaklarımız, bize, Hz. Aişe’nin, hayatta olmayan Hz. Hatice için “Ben, Hatice’yi kıskandığım kadar hiçbir kimseyi kıskanmamışumdır” itirafında bulunduğu bilinmektedir. Hz. Hatice hakkında sitayişle söz eden Hz. Peygamber’e, Hz. Aişe’nin “Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok... İhtiyarlardan ağzının dişleri dökülmüş ve ölüp gitmiş Kureyşli bir ihtiyar kadının nesini anıp duruyorsun? Allah sana onun yerine daha hayırlısını vermiştir” dediğini; buna karşılık Hz. Peygamberden “Hayır, Allah, bana ondan daha hayırlısını vermedi. Halk, bana inanmazken o inandı. Herkes bana yalancı derken o doğru söylediğimi kabul etti. Kimse bana bir şey vermezken o beni maliyle destekledi ve Rabbim, bana ondan çocuklar ihsan etti” cevabını aldığını biliyoruz.

Bâhîsetu'l-Bâdiye, malum olduğu üzere kimi zaman gazete makaleleri yazmış, kimi zaman irticalen konferanslar vermiştir. Her iki etkinlikte de hem yazılan hem dile getirilen ibare ve ifadelerin kaynağını göstermek, oldukça zordur. Biz, onun söz konusu ettiği, bazen de telmihte bulunduğu ayet ve hadislerin kaynağını vermeye çalıştık; bunu, çalışmaya bir nebze de olsa katkı vereceğini umarak yaptık.

Bâhîsetu'l-Bâdiye hakkında eser kaleme alan, onun *en-Nisâiyyât* adlı eserine takriz yazan ve onunla farklı konulara ilişkin yazışan kişiler hakkında biyografik formda bazı bilgiler vermeye çalıştık. Bununla, çalışmayı okuyan kişinin, adı geçen şahsiyetler hakkında kısa da olsa bilgilenmesi amacını güttük.

Çalışmamızın asıl öznesi durumundaki kadın yazarın, adını, okuyan tarafindan sıkıntıya neden olmayacağını tahmin ederek bazen “Bâhîsetu'l-Bâdiye” bazen de “Bâhîse” şeklinde yazmayı uygun gördük.

Son olarak Mısır'da kadın haklarına dair yapılan çalışmaların net fotoğrafının çekilmesinin, ifrat ve tefrite düşmeden Türkiye'nin ilim çevresine tanıtılmasının yararlı olacağına inanıyoruz.

Kaynakça

Abdülbâkî, Muhammed Fuâd.*el-Lu'luu ve'l-Mercân Fîmâ İttefekâ Aleyhi's-Şeyhân. İstanbul:Temel Neşriyat,1985.*

Âl Cundî, Edhem.A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn.Dımaşk: Matbaatu İttihâd, 1958.

Ayyıldız, Erol. “Mey Ziyâde”.Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 29: 498-499. Ankara: 2004.

Bâhîsetulbâdiye. 'en-Nisâiyyât'. Kahire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2013.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail.*Sahihu'l-Buhârî.İstanbul: el-Mektebetu'l İslâmî, 1979.*

Celâl, Dua. Melek Hifnî Nâsîf “Bâhîsetulbâdiye”. el-Ehrâm Gazetesi. 16 Mart 2021, sayı: 49043.

Cundî, Ahmed Enver Seyyid Ahmed.*Târîhu'l-Gazv ve'l-Fikrî ve't-Ta'rib Hilâl Merhale mâ Beyne'l-Harbeyn el-Alemeteyn.Kâhire: Dâru'l-İ'tisâm, ts.*

Diyyâb, Abdu'l-Hayy. *Abbâs el-Akkâd Nâkiden. Dâru'l-Kavmiyye, Kahire: 1966.*

Ergin, Ali Şakir. “Bâhîsetülbadiye”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 4: 488. İstanbul: 1991.

Eroğlu, Muhammed. “Abdülaziz Çâvîş”.Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 1: 187-188. İstanbul: 1988.

Fevvâz el-Amilî,Zeyneb bint Yusuf. *ed-Durru'l-Mensûr fi Tabakati Rabbati'l-Hudûr.Kâhire: el-Matbaatu'l-Kubrâ el-Emiriyye, 1312.*

Ezherî, EbuMansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî.*Tehzîbu'l-Luğa. thk. Muhammed AvdMu'rib.Beyrût: Dâru'lhyâiTurâsi'l-Arabî, 2001.*

Goldschmidt, Arthur. *Kâmusu Terâcimi Mısri'l-Hadise (Biographical Dictionary of Modern Egypt). çev.Abdulvehhâb Bekr, Kâhire: el-Meclisu'l-A'la li's-Sekâfe, 2003.*

Hafâcî, Muhammed Abdulmun'im b. Suleymân.*el-Ezher fi Elfi 'Âm. Beyrût: Alemlu'l-Kutub, ts.*

Hafız İbrahim. *Divânu Hâfiz. Beyrût: Dâru'l-Avde, ts.*

İnan, Yusuf Ziya. *İslâm'da Aile Münasebetleri. İstanbul: Orhon Yayınları, 1962.*

Karaman, Hayreddin. *İslâm'da Kadın ve Aile. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993.*

- Kaya, Osman. Nisa Suresi 34. Ayet Bağlamında Kur'an ve Sünnete Göre Kadın Erkek Eşitliği ve Kadınların Dövülmesi Meselesi, *Route Educational and Social Science Journal*, cilt: IV, sayı: 6, (2017): 324-346.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemu'l-Mu'ellifîn*. Beyrût: Mektebetu'l-Musennâ, ts.
- Kırbıyık, Kasım. "Havle bint Ezver". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 16: 538. İstanbul: 1997.
- Korkmaz, Bülent. Modern Arap Edebiyatında Kadın Yazarların Doğuşu, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54, 1 (2014): 61-80.
- Kürd Ali, Muhammed b. Abdurrezzak b. Muhammed. *Hutatu'ş-Şâm*. Dımaşk: Mektebetu Nurî, 1983.
- Mukaddem, Muhammed Ahmed İsmail. *Avdetu'l-Hicâb*. İskenderiye: Dâru'l-Kimme, 2004.
- Musa, Nebeviye. *Divan*. Kâhire: Matbaatu Mecelle, 1938.
- Muslim, Ebu'l-Huseyin Muhammed b. Haccâc. *Sahîhu Muslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Nedvî, Ebu'l-Hasen Ali el-Hasenî. *es-Sırâu Beyne'l-Fikretî'l-İslâmiyye ve'l-Fikretî'l-Garbiyye fî Aktâri'l-İslâmiyye*. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1983.
- Okiç, Tayyib. *İslamiyet'te Kadın Öğretimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981.
- Ömer, Ahmed Muhtâr Abdulhamîd. *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyye el-Mu'âsıra*. Kâhire: Alemlü'l-Kutub, 2008.
- Sa'dâvî, Nevâl. *Kadâyâ el-Mer'e ve'l-Fikru ve's-Siyâse*. Kahire: Müessestu Hindâvî li't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2017.
- Saraç, Mehmet Ali Yekta, Türk Edebiyatının Mısır'da Unuttuğu Bir Şair: Aişe İsmet Teymur, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 0/1 (Ocak 2014): 131-140.
- Selâm, Muhammed Mustafa. *Mavsûatu A'lâmi'l-Fikri'l-İslâmî*, Kâhire: 2004.
- Sibaî, Mustafa. *Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku*. Ankara: Rehber Yayınları, 1993.
- Şeref, Abdulaziz. *Fennu'l-Mekâl es-Sahafî fi Edebi Tâhâ Huseyin*. Kâhire: el-Hey'etu'l-Mısriyye el-Amme li'l-Kuttâb, ts.
- Şevkî, Ahmed. *eş-Şevkiyyât*. Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2011.
- Tammâm, Ahmed. <http://www.syrianstory.com/m.nassiffe.htm> Erişim: 4 Mayıs 2021.
- Uzun, Mustafa- Arslan Ahmet Turan. "Takriz". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 39:472-474. İstanbul, 2010.
- Timurtaş, Abdulhadi. Bir Şehir Mersiyesi Örneği: Ebu'l-Bekâ er-Rundî'nin Endülüslük Mersiyesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2015), cilt: VIII, sayı: 36.
- Tokay, Ayşe. *Nahvin Doğuşu*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

- Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Eslemî el-Medenî. *Futûhu's-Şâm*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- Yolcu, Mehmet –Tokay, Ayşe. Rasulullah'ın Çocuklarla İlişkilerinden Tablolar. *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, 270-283 (Şanlıurfa: Aralık, 2019).
- Zemaşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd. *el-Fâik fî Gârîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*. thk. Ali Muhammed el-Becavî-Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm. Beyrût: Dâru'l-Marife, ts.
- Ziyâde, Mey. *Bâhissetulbâdiye*. Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's Sekâfe, 2017.
<https://www.marefa.org> (Erişim: 27.06.2019).
- <https://www.hindawi.org/books> (Erişim: 10 Mayıs 2021).